

Kur'ân'da “Dünya” ve “Arz” Kelimelerinin Kullanımı

BEKİR TATLI
Dr., ÇUKUROVA Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
e-posta: btatli@cu.edu.tr/ tatlibekir@yahoo.com

abstract

Using Words of “Dunya” and “Ard” in the Qoran. In this work we have studied two words in the Qoran which Turkish people think sometimes their meanings are same. They are “dunya” and “ard”. We generally use words of “dunya” and “ard” (earth, world) in Turkish for a planet like the Sun and the Moon in the space. But the Qoran separates each one and uses them for different meanings. We have endeavored to explain this study with lots of verses from the Qoran.

key words

Dunya, Ard (earth, world), Qoran.

Giriş

“Dünya” ve “Arz” kelimelerinin çoğu defa birbirlerinin müteradifi olduğu yönünde yaygın bir anlayış mevcuttur. Zaman zaman bunlardan birisi kullanılarak diğzerinin anlamı kastedilir. Özellikle Türkçe’imizde “dünya” denildiği zaman bununla, üzerinde yaşadığımız toprak parçasının ve Güneş ve Ay gibi uzayda yer alan bir gezegenin kastedildiği bilinen bir husustur.¹ Bu çalışma, Kur’ân-ı Kerim’deki bazı kullanım şekilleri dikkate alınmak suretiyle bu iki kelimenin gerçekten birbirlerinin yerine kullanılacak şekilde müteradif (anlamdaş) olup olmadıklarını özet olarak tespit etmeyi amaçlamaktadır.

1 “**Dünya:** 1.Güneş sistemine bağlı gezegenlerden yer yuvarlağı. 2.Yaşadığımız âlem, yeryüzü.” Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Milli Eğitim Bakanlığı, I-IV, Ankara, 1995, I, 745 vd.; “**Arz:** 1.Toprak, yer, zemin. 2.Dünya, yeryüzü, yer küresi.” A.g.e., I, 149. “**Dünya:** 1.Yeryüzü, yaşadığımız âlem. 2.Büyük kıta, kara.” D.Mehmet Doğan, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1994, s. 206.; “**Arz:** 1.Yeryüzü, Dünya. 2.Toprak, yer, zemin. 3.Memleket, ülke.” A.g.e., s. 38.

Çalışmamızda öncelikle dünya (الدنيا) ve (الأرض) arz kelimelerinin tek başlarına Kur'ân'da nasıl kullanıldıkları incelenecek, daha sonra da genel bir değerlendirmeye bu iki kelimenin anlamları arasında ne gibi benzerlikler/farklar olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Âyetlerde "Dünya" ve "Arz"

"Dünya" (الدنيا) kelimesinin kökeni "dünüv" (الدُنُو) kelimesi olup, gerek bizzat gerekse hüküm olarak "yakın olmak" anlamına gelmektedir ve çoğulu "dünâ" (الدُنَى) şeklindedir.² Yakınlık ifade ettiğinde bu kelimenin zıddı, uzak anlamındaki "aksâ" (الأقصى) olur. Bu şekildeki bir kullanım Kur'ân'da: (إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدُوِّ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدُوِّ الْقُصْوَى) şeklinde yer alır.³ Bu âyetteki "dünya", "kusvâ" kelimesinin zıddıdır. Yine (إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ) âyetinde dünya, semanın sıfatı olarak "yakın" anlamında kullanılır.⁴ (وَلَقَدْ زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ) âyeti⁵ ile (وَزَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ) âyeti⁶ de buna benzer örneklerdir. Bu âyetlerde kullanılan dünya, sözlük anlamı itibariyle yakınlık ifade etmektedir.

Dünya, (الأول) "ilk" anlamında da kullanılır. Bu anlamda kullanıldığı zaman, "son" anlamındaki "âhiret" in zıddı olmaktadır.⁷ Aslında yine burada da yakınlık anlamı mevcuttur. Nitekim dünyaya, âhiretten önce gelmesi anlamında bir yakınlık ifade etmesinden dolayı dünya isminin verildiği söylenmiştir.⁸ Kur'ân'da dünya ve âhiretin birlikte zikredildiği çok sayıda âyet vardır. Bu âyetlerdeki kullanımdan anlaşılan, dünya kelimesinin ölüm öncesi hayatı bütünüyle ifade ettiğidir. Mesela, (خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ) âyetinde⁹ geçen dünya kelimesi, ölmeden evvelki hayat safhasını anlatmak için kullanılmıştır. Dünya kelimesinin zaman zaman "dünya hayatı" (الحياة الدُّنْيَا) şeklinde vasfedilerek anlatıldığına şahit olmaktayız.¹⁰ Bazen de "dünya" keli-

2 Râğib el-İsfehâni, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1412/1992, Thk. Safvân Adnân Dâvudî, s. 318-319; Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, Beyrut, 1989, s. 186.

3 "Hatırlayın ki (Bedir savaşında) siz vadinin **yakın** kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da **uzak** kenarında (Mekke tarafında) idiler." Enfâl 8/42.

4 "Biz **yakın** semayı bir süsle, yıldızlarla süsledik." Sâffât 37/6.

5 "Biz **yakın** semayı kandillerle süsledik." Fussilet 41/12.

6 "Kuşkusuz biz **yakın** semayı kandillerle süsledik." Mülk 67/5.

7 Râğib, a.g.e., s. 319.

8 İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, I-XV, Beyrût, 1955-1956, XIV, 272.

9 "(O kişi) dünyayı da, âhireti de kaybetmiştir." Hac, 22/11.

10 Misaller için bkz. Nisâ 4/74; Ra'd 13/26, 34; İbrahim 14/3; Nahl 16/107; Rum 30/7; Ğâfir 40/39; Zuhuf 43/35.

mesi yerine ilk safhayı anlatmak üzere sadece (الأولى) kelimesinin kullanılması yeterli görülmüştür. Sözelimi, (وإن لنا للآخرة والأولى) âyeti¹¹ ile (وللآخرة خير لك من الأولى) âyetinde¹² geçen (الأولى) kelimeleri âhiretin zıddı olan dünyayı ifade etmektedir.

Görüldüğü üzere, Kur'an-ı Kerim'de ister "yakın" anlamı, isterse "ilk" anlamı kastedilerek kullanılmış olsun, "dünya" kelimesinin herhangi bir şekilde Türkçe'deki gibi bir mekân için kullanıldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bu kelimenin kullanımında ön plana çıkan anlam, daha çok âhiretin zıddı olan ve ölümden önceki hayat safhasını bütünüyle ifade eden bir zaman dilimidir.

"Arz" (الأرض) kelimesi ise Kur'an'da genellikle üzerinde yaşadığımız toprak parçasını ve yeryüzünü ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu anlamıyla arz, sık sık "sema" kelimesi ile birlikte ve onun mukabili olarak kullanılır olmuştur. (و الأرض وضعها للأنام) âyeti ile Yüce Allah, arzı canlılar için yarattığını ve onlar için en uygun yere yerleştirdiğini haber vermektedir.¹³ Yine göklerin ve arzın önceleri bitişik halde iken sonradan birbirlerinden ayrıldıkları zikredilir.¹⁴ Âyetlerde göklerin ve arzın yedişer kattan oluştuğu¹⁵, ikisinin 6 günde¹⁶, sadece arzın 2 günde¹⁷ yaratıldığı, her ikisinin de Allah'ın emrine boyun eğdiği¹⁸ ifade edilmektedir. Allah Teâlâ, göklerin ve arzın melekûtu olduğundan bahsetmiş, bunları Hz. İbrahim'e gösterdiğini söylemiş¹⁹ ve insanları bunları incelemeye davet etmiştir.²⁰

Her ne kadar bazı âyetlerde "arz" ve "dünya" kelimeleri aynı âyet içerisinde birlikte kullanılsa da, bunlardan hiçbirinde bu iki kelimenin müterâdif olduğunu hissettiren bir alamet mevcut değildir. Mesela (فإن يتوبوا يك خيرا لهم وإن يتولوا يعذبهم الله عذابا أليما في الدنيا والآخرة وما لهم في الأرض من و) âyetinde²¹ yer alan "dünya" kelimesi âhiretten önceki hayat

11 "Şüphesiz âhiret de **ilk** (dünya) de bizimdir." Leyl 92/13.

12 "Gerçekten senin için âhiret, **ilkten** (dünyadan) daha hayırlıdır." Duhâ 93/4.

13 Rahmân 55/10.

14 Enbiyâ 21/30.

15 Talâk 65/12.

16 A'râf 7/54; Yunus 10/3; Hûd 11/7; Furkân 25/59; Kâf 50/37; Hadîd 57/4.

17 Fussilet 41/9.

18 Fussilet 41/11.

19 En'âm 6/75.

20 A'râf 7/185.

21 "Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları **dünyada** da, ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. **Yeryüzünde** onların ne dostu ne de yardımcısı vardır." Tevbe 9/74. Ayrıca Yunus 10/24; Yusuf 12/101 ve Zümer 39/10 âyetleri de söz konusu iki kelimenin birlikte ama farklı anlamda kullanıldığına birer örnektir.

safhasını; “arz” ise yeryüzü anlamını ifade etmekte olup bu iki kelimenin anlamdaş olduğunu söylemek zordur. Rum suresinde geçen (أَدْنَى الْأَرْضِ) ifadesi²² de, hem dünya ile aynı kökten gelen “ednâ” kelimesini, hem de “arz” kelimesini bir arada içermektedir. Burada da ilk kelime yakınlık ifade ederken, ikinci kelime bir bölge anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bunların da müterâdif olmadığı anlaşılmaktadır.

Farklı Bir Örnek: A'râf 7/176. Âyet

Konumuz açısından zikredilmeye değer ilginç bir örnek üzerinde daha geniş olarak durmak faydalı olacaktır. **ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخذ إلى الأرض** (ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخذ إلى الأرض) âyetinde²³ geçen (الأرض) kelimesine bazı yorumcular tarafından doğrudan “dünya” anlamının verildiği dikkat çekmektedir.²⁴ Bazı müfessirler ise daha dikkatli bir çeviri yaparak âyetteki “arz” kelimesine dünya anlamı vermemişlerdir.²⁵ Bu konudaki görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

İbn Abbas, (ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخذ إلى الأرض) âyetini, “dünyaya meylettii” şeklinde anlamıştır.²⁶ Aynı şekilde Mukâtil buradaki “arz” kelimesine “dünya” anlamı vermiş; ez-Zeccâc da onu “dünyaya dayanmak ve güvenmek” şeklinde yorumlamıştır.²⁷ İbn Cübeyr, es-Süddî ve Mücâhid'in de bu şekilde düşüncükleri ifade edilmiştir.²⁸ el-Vâhidî bu müfessirlerin söz konusu âyetteki (الأرض) kelimesini “dünya” ile tefsir ettiklerini, çünkü dünyanın arzdan ibaret olduğunu söylemiş; malların, madenlerin, bitkilerin ve hayvanların arzdan çıkarıldığını, ancak onunla kuvvet bulduğunu ve mükemmelleştğini, dolayısıyla dünyanın bütünüyle arzdan ibaret olduğunu, dünyanın arz ile tabir olunmasının doğru bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir.²⁹

22 Rûm 30/3.

23 “Dileseydik elbette onu bunlar (âyetler) sayesinde yükseltirdik. Fakat o, **arza** saplandı ve hevesinin peşine düştü.” A'râf 7/176.

24 Mealler için de aynı şey söz konusudur. Bu âyetteki “arz” kelimesine dünya anlamının verildiği bazı mealler şunlardır: Özek, Ali ve diğerleri, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâlî*, Medine, 1412 (ilgili âyet Sadreddin Gümüş tarafından tercüme edilmiştir) s. 172; Atay, Hüseyin-Kutluay, Yaşar, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 172.

25 Mesela, Mevdûdî'nin *Tefhîmu'l-Kur'ân* adlı eserinin Türkçe çevirisinde âyetin bu kısmının meali şöyle verilmiştir: “Eğer biz dileseydik onu bununla yükseltirdik. Ama o, **yere çakılıp kaldı** ve kendi istek ve arzularını izledi.” Bkz. *Tefhîmu'l-Kur'ân-Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Kayanî, Muhammed Han ve diğerleri, I-VIII, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, II, 108.

26 Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, I-XXXII (+Fihrist), Beyrût, 1414/1993, XV, 60. Aynı yorum el-Kelbî'den de nakledilir. (Bkz. Abdurrezzak, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I-II, Riyâd 1410, II, 244.)

27 Râzî, a.g.e., aynı yer.

28 Kurtubî, *Tefsîr (el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân)*, I-XX (+Fihrist), 1413/1993, Beyrût, VII, 204.

29 Râzî, a.g.e., aynı yer.

Taberî (v. 310) bu âyetin anlamı sadedinde şunları ifade etmiştir: “Yer-yüzünde dünya hayatına güvendi, ona meyletti, onun lezzetlerini ve şehvetlerini âhirete tercih etti. Böylece hevâsına tâbi olup, Allah’a itaati ve onun emrini terk etti.”³⁰ Taberî, yaptığı yorumla arz ve dünya kelimelerini bir arada kullanmayı tercih etmiş olmaktadır.

Bağavî (v. 516)’nin yorumuna göre de âyette dünyaya meyletmek ve ona dayanmak kastedilmiştir.³¹ Bağavî, bu âyetteki arzın dünyadan ibaret olduğunu söylemiştir; çünkü onda bulunan arazilerin ve bölgelerin hepsi arzdır ve diğer metaların hepsi arzdan çıkarılır.³²

İbnu’l-Cevzî (v. 597) de âyete benzer şekilde, dünyaya dayanmak ve güvenmek manasını verdikten sonra dünyanın, arzın üzerinde bulunan şeyler sebebiyle dünya sayıldığı noktasına dikkat çekerek bu âyetteki arzın dünyadan ibaret olduğunu ifade etmiştir.³³ Yine onun beyanına göre bu âyetin manasında iki vecih söz konusudur. Birincisi, “dünya ehline dayanmak”; ikincisi de “dünya şehvetlerine meyletmek” anlamıdır.³⁴

Râzî (v. 604), şayet âyet zâhiri üzere devam etseydi: “*Dileseydik onu yükseltirdik; fakat dilemedik*” şeklinde geleceğini, şu kadar var ki (*إن كل أول خأي لاض رأل*) ifadesinin de bu manayı ifade etmeye yeterli olduğu için onun yerine geçtiğini belirtmiştir.³⁵ Yani Râzî’nin anlayışına göre, insanın arzı tercih etmiş olması Allah’ın onu yükseltmemiş/yüceltmemiş olmasının, daha açık bir ifadeyle alçalttığına bir göstergesidir. Dolayısıyla arz, alçaklığın bir ifadesi olmuş olmaktadır. Râzî’nin bu yorumu oldukça dikkat çekici ve güzeldir. Ancak o, bu âyetteki arzın dünya olup olmadığı konusunda bir yorum yapmamaktadır.

Kurtubî (v. 671), âyetin manasının: “*Arzın lezzetlerine bağlandı*” şeklinde olduğunu, bu mananın arz kelimesiyle tabir edildiğini, çünkü dünya metânın arz üzerinde yer aldığını söyler.³⁶ Görüldüğü gibi Kurtubî de, dolaylı da olsa arz ile dünya arasında bir irtibat kuruyor.

Beyzâvî (v. 685/691) bu âyeti: “*Dünyaya veya sefalete meyletti; dünyayı tercih konusunda hevasına uydu*” şeklinde tefsir etmiştir.³⁷

İbn Kesîr (v. 774) bu âyeti: “*Dünya hayatının ziynetine ve parlaklığına meyletti, onun lezzetlerine ve nimetlerine yöneldi; sonuçta o da onu aldattı*”

30 Taberî, *Tefsîr (Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân)*, I-XXX, Beyrut, 1405, IX, 124.

31 Bağavî, *Tefsîr (Meâlimu’t-Tenzîl)*, I-IV, Beyrût, 1407/1987, II, 216.

32 Bağavî, a.g.e., aynı yer.

33 İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr fi ilmi’t-tefsîr*, I-IX, Beyrut, 1404, III, 290.

34 İbnu’l-Cevzî, aynı yer.

35 Râzî, a.g.e., aynı yer.

36 Kurtubî, a.g.e., VII, 204.

37 Beyzâvî, *Tefsîr (Envâru’t-Tenzîl ve esrâru’t-te’vîl)*, I-V, Beyrût, 1416/1996, III, 73.

şeklinde anlamıştır.³⁸ İbn Kesîr de âyette geçen “arz” ile “dünya” arasında doğrudan bir irtibat kurmuştur.

Suyûtî (v. 911), âyetteki “arz” kelimesini açıkça “dünya” olarak tefsir etmiş ve burada dünyaya meyletmenin kastedildiğini ifade etmiştir.³⁹

Şevkânî (v. 1250) de âyeti: “*Dünyaya meyletti, rağbetini ona yöneltti ve âhirete karşılık onu tercih etti*” diye yorumlamıştır.⁴⁰

Muhammed Ali es-Sâbûnî'ye göre de bu âyetin manası: “*Dünyaya meyletti ve ona güvendi, onun lezzetlerini ve şehvetlerini âhirete tercih etti, nefsinin hevâsına uydu; böylece esfel-i sâfilîne yuvarlandı.*” şeklindedir.⁴¹

Açıkça görüldüğü üzere birçok müfessir, bu âyette geçen “arz” kelimesini “dünya” ile tefsir etmiş olmaktadır. Bu yorumların yanı sıra bazı Türkçe çevirilerde “arz” kelimesine doğrudan “dünya” anlamının verilmediği, metne daha sadık kalınarak tefsirde bulunulduğu dikkat çekmektedir.

Sözgelimi **Hasan Basri Çantay** âyetteki arz kelimesinin kökenine dikkat ederek, “*Fakat o, yere saplandı*” şeklinde çeviride bulunmayı tercih etmiştir.⁴²

Celal Yıldırım'a göre âyetteki arzın anlamı “madde”dir: “*Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar)dık; ne var ki o maddeye yönelip aşağılığa bağlı kalmayı (tercih etti)...*”⁴³

Konyalı Mehmed Vehbî de, tefsirinde ilgili âyetin anlamını verirken orta bir yol bulmuş gibidir. Onun kullandığı ifadeler şöyledir: “*Eğer biz hidâyetini istemiş olsaydık onu âyetlerimizle ref eder ve mertebesini yüce kılardık ve lâkin o kimse ednâ ve erzel olan arza tenezzül ve dünyaya meyletti ve hevâsına tâbi oldu ve dereke-i nârî irtikâb etti.*”⁴⁴

Elmalılı M. Hamdi Yazır da birleştirici bir yorumda bulunmuştur: “*...ve lâkin o alçak yere saplandı, dünyaya ve sefalete meyletti ve hevasına uydu da o âyetlerden sıyrıldı, dinden çıktı, sukut etti, demek ki yükselmesine meşîyyeti mutlaka teallûk etmedi, kendine bırakıldı da bu sukuttan kurtarılmadı.*”⁴⁵

38 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Beyrut, 1401, II, 266.

39 Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn (Hâşiyetu'l-Allâme es-Sâvî ile birlikte)*, I-IV, Eser Neşriyat, İstanbul, tarihsiz, II, 109.

40 Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, I-V, Beyrût, tarihsiz, II, 265.

41 Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr*, I-III, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, tarihsiz, I, 482.

42 Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I-III, İstanbul, 1410/1990, I, 246.

43 Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, I-XIII, Anadolu Yayınları, İzmir, Tarihsiz, V, 2275.

44 Büyük Kur'ân Tefsiri (*Hulâsatu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*), I-XVI (8 ciltte), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1979, V, 1802.

45 Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, Y.y., 1979, IV, 2335.

Kanaatimizce A'râf suresindeki bu âyette geçen (الأرض) kelimesine doğrudan "dünya" anlamı vermeyen, kelimenin kökenine dikkat çeken ve metne daha sadık kalan yorumlar daha isabetlidir. Bununla birlikte âyetteki arzın dünyadan tamamen farklı bir şey olduğunu, aralarında hiçbir irtibat bulunmadığını söylemenin de imkânı yoktur. Arz da dünya hayatının bir parçasıdır. Şu kadar var ki, dünya kavramı daha kapsamlıdır ve arz ile sınırlandırılması mümkün değildir. Bu nedenle âyetteki arzı dünya olarak yorumlayan ulemânın görüşleri de makbul olmakla birlikte bunlar mecazen yapılmış yorumlar olarak kabul edilmelidir.

Sonuç

Sonuç olarak özetlemek gerekirse Kur'ân-ı Kerim, "dünya" ve "arz" kelimelerini aynı anlamda kullanmamıştır. Bu nedenle âyetlerde geçen "dünya" ifadelerini, yeryüzü anlamında değil de ölümden önceki hayatı anlatmak için kullanılan bir terim olarak düşünmek gerekir. Dolayısıyla bu kullanımın, Türkçe'de yer alan "dünya" kelimesiyle bir ilgisinin olmadığını ve onu uzaydaki bir gezegeni ifade eden "Dünya" ile karıştırmamak gerektiğini söyleyebiliriz. Türkçe'deki bu Dünya, Kur'ân'da "arz" olarak ifade edilen şey olmalıdır.